

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-517-4-25>

THE PROBLEM OF RESPONSIBILITY DURING THE DEVELOPMENT OF HIGH-TECH CIVILIZATION

ПРОБЛЕМА ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В ПЕРІОД РОЗВИТКУ ВИСОКОТЕХНОЛОГІЧНОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ

Holubovska O. V.

*Master of Philosophy,
Assistant at the Department
of Philosophy and Pedagogy
Stepan Gzhytskyi National University
of Veterinary Medicine
and Biotechnologies
Lviv, Ukraine*

Голубовська О. В.

*магістр філософії,
асистент кафедри філософії
та педагогіки
Львівський національний університет
ветеринарної медицини та
біотехнології імені С. З. Гжицького
м. Львів, Україна*

Загроза людини самій собі вже стала нормою нашої життєвої практики. Така практика висуває фундаментальні запитання. Як можна помислити відповідальність з огляду на наслідки високотехнологічної цивілізації, що сягатимуть майбутнього і навіть докорінно впливатимуть на нього? Чи можна інтерсуб'єктивно обґрунтувати обов'язок відповідальності за майбутнє, а відтак і принцип колективної відповідальності? Такі запитання постають у центрі сучасної філософії. Їх пізнання та уточнення поняттями актуалізує значення філософії, здатної охопити добу думкою. Їй це вдається лише тоді, коли вона є не тільки «актуальною», а й істинною: істинною у сенсі внеску в дискурс щодо моральної ситуації людства і духовної ситуації епохи. Не може бути актуальної філософії без істини, без тлумачення домагань значущості на істинне знання і щодо самої ситуації, і щодо правильної (розумної й обов'язкової) практичної орієнтації [1, с. 23–24].

Вже став тривіальним висновок, що техніка є засобом для різних цілей. Досить поширене уявлення про техніку як етично нейтральний феномен ґрунтується на переконанні, що вона є тільки засобом, який застосовується і на добре, і на зле. Та менш тривіальним є факт, що сучасна техніка не просто пропонує свої засоби – вона надто зацікавлена в їх використанні, залучаючи сюди інвестиції, а тому навіює потребу в такому застосуванні – що тим легше тоді, коли основоположні цінності суспільства набувають масового евдемоністичного характеру. Безперечно, таким чином вона й обмежує ті шанси свободи, які постають внаслідок появи нових засобів [2, с. 113–114].

Як мислитель за покликанням, який добре відчував час, Ганс Йонас у своїй доповіді «Практичне застосування теорії» у Новій школі соціальних досліджень Нью-Йорка зі «страхом і трепетом» зауважив руйнівні для довкілля наслідки не тільки високих технологій, а й технізованих форм життя, які виникатимуть внаслідок цього. З огляду на домагання абсолютності та фундаментальну загрозу практичному, зорієнтованому на моральний обов'язок, розуму з боку технічної раціональності Йонас у 1979 році висуває Принцип відповідальності. На цей принцип можуть і повинні бути зорієнтовані і наша повсякденна поведінка, і наш дискурс щодо майбутнього.

На думку Ганса Йонаса, імператив, який би відповідав новому типу людської діяльності і був би спрямований на новий тип суб'єкта дії, мав би звучати так: «Чини так, щоб наслідки твоєї дії узгоджувались з продовженням автентичного людського життя на Землі», чи, якщо це висловити в негативній формі: «Чини так, щоб наслідки твоєї діяльності не були руйнівними для майбутньої можливості такого життя», чи просто: «Не завдавай шкоди умовам для беззастережного продовження існування людства на землі», чи ще раз у позитивній редакції: «Занось до свого теперішнього вибору як співпредмет твого воління цілісність людини в майбутньому». Цей імператив свідчить про те, що ми хоча і можемо ризикувати власним життям, проте не маємо права ризикувати життям людства [3, с. 27–28].

Із атомним озброєнням і атомною енергією, загрозами довкіллю і клімату, загрозами людській гідності внаслідок розвитку медичних та інформаційних технологій висуваються нові моральні вимоги до держави. Вони постають, якщо серйозно ставитись до елементарних цільових призначень держави (захист життя, збереження миру, гарантія свободи особистості) і зобов'язань правової держави щодо прав людини і громадянина, порівнявши їх із аналізом ситуації глобальної технічної цивілізації і аналізом наслідків політики – наприклад, у царинах внутрішньої, економічної і енергетичної політики, політики у сфері науки і технологій і, нарешті, воєнної політики.

Відношення політики і моралі в технічній цивілізації стало принципово іншим саме тому, що численні політичні заходи і технічно-індустріальні проекти, або практики, а також споживацькі звички, що потребують політичної відповідальності, мають шкідливі побічні наслідки, радіус дії яких виходить далеко за межі життєвої сфери окремої нації і далеко за межі часового простору сучасності, досягаючи планетарного масштабу. Наприклад, експлуатація тільки однієї атомної станції, через так звану необхідність очищення, означає ризик радіоактивного зараження протягом понад 25.000 років і потребує технічних заходів захисту, так само як і політичних заходів безпеки,

які підважують питання про свободу громадян приблизно для 757 генерацій.

Розширення сфери людської діяльності, що було осмислено з позиції принципів етики Карлом-Отто Апелем (1973 рік) і Гансом Йонасом (1979 рік), відповідає розширенню і якісній зміні етики, зокрема етики відповідальності. Тоді як етика відповідальності Вебера передбачала тільки солідарність суспільства або народу, держави щодо своїх інтересів, роблячи відповідальним політика лише за результат згідно з цими внутрішніми інтересами, сьогодні вона вимагає солідарності людства і політичної відповідальності за майбутнє людства. При цьому солідарність має подвійний зміст фактичної інтегрованості людей, як суб'єктів інтересів, в екологічно-економічно пов'язаний світ і далекосяжне взаємне зобов'язання в своїй політичній діяльності поважати легітимні інтереси інших, зокрема й слабких, не тільки в політичній діяльності, а й в інших інституційних і приватних діях, наслідки яких можуть виходити далеко за межі ближнього оточення. У цю універсалістську площину сьогодні перемістились вагомі політично-етичні аргументи і вимоги критичної громадськості, що вказує на глобальну й пов'язану з майбутнім етику відповідальності [1, с. 89–90].

На цілком змінену ситуацію в науках вказує Ліотар. Таке наукове знання постмодерного (постіндустріального) суспільства, як інформатика і кібернетика, базується на уніфікованій мові – машинній мові електронного коду, яка долає будь-яку двозначність (амбівалентність) і багатозначність (полівалентність). Це закріплення однозначного коду означає «...потужне відчуження знання від «знання», хоч би в якому пункті пізнавального процесу це відбувалося...Старий принцип, за яким здобуття знання нерозривно пов'язане із формуванням духу й особистості, дедалі більше занепадає». Знання підкоряється закону пропозиції та попиту: «Знання продукується для продажу, його споживають для використання в новому продукуванні: в обох випадках його обмінюють. Воно припиняє бути своєю власною метою, воно втрачає свою «споживчу вартість». Через це знання стає основною продуктивною силою, яка «є, мабуть, найважливішою у світовій конкурентній боротьбі за владу» (Ж.-Ф. Ліотар «Постмодерне знання») [4, с. 354].

У сучасному світі із радикального переформування науки на простий засіб стратегічного поширення влади, впливає новий етичний аспект: «етична проблематика науки та техніки стає сьогодні важливішою, ніж раніше, у зв'язку з розширенням володіння людиною нелюдським середовищем, «природою», а також у зв'язку з новітніми можливостями маніпуляції життям і втручання до нього, а надто до самого людського життя. Через застосування ґрунтованої на науці

техніки можливості впливу людини поширилися в невідомих раніше вимірах».

Особливо показовим прикладом є цифрова техніка: «У поступальному розвитку мікроелектроніки, комп'ютеризованої організації систем та менеджменту дається взнаки тяжіння до дедалі потужнішої технології надзвичайно ефективного зв'язку бюрократії, технократії та електро(-но)кратії, який виблискує на програмних дошках індустріально розвинутих суспільств як доволі реалістичне передвістя приходу технотронного «Великого брата».

Розвиток комп'ютерної техніки, електронної цифрової техніки й обробки інформації створили проблему загального організаційно-науково-технократичного контролю за особистістю у вигляді збирання та комбінування її персональних даних. Порушення приватності, «таємниці даних» призвело до правової проблематики захисту від комерційного та суспільного використання персональних даних. Це питання, звичайно, має дуже важливе моральне значення» [4, с. 355–356].

Ця універсальна машинізація, зовнішній прояв мегамашини може, за Гюнтером Андерсом, викликати в людини відчуття меншовартості; людське існування не влаштоване настільки довершено, його не можна розрахувати аж до останньої деталі; людина деградує до простого мешканця світу машин. Це означає, що «ми не доросли до довершеності наших продуктів; що продуктивність перевищує наше уявлення і відповідальність» [4, с. 365].

Грандіозний розвиток і поширення високих технологій у теперішній час створюють передумови як для мирного, гармонійного життя, так і для знищення нашої планети. Тому зараз життєво актуальною є проблема відповідальності людства за наслідки своїх дій.

Література:

1. Бюлер Дитрих. Відповідальність за майбутнє з глобальної перспективи. Актуальність філософії Ганса Йонаса та етики дискурсу. Передмова Гюнтера Альтнера. / пер. з німецької, післямова, примітки Анатолія Єрмоленка. К. : Стило, 2014. 157 с.

2. Гьосле Вікторіо. Практична філософія в сучасному світі. / пер. з нім., примітки і післямова Анатолія Єрмоленка. К. : Лібра, 2003. 248 с.

3. Йонас Г. Принцип відповідальності. У пошуках етики для технологічної цивілізації. К. : Лібера, 2001. 400 с.

4. Марія Фюрст, Юрген Тринкс. Філософія. К. : ДУХ І ЛІТЕРА, Інститут релігійних наук св. Томи Аквінського, 2017. 528 с.